

## کتاب کردستان



با گشایش نسبی حاصل از واقعه خرداد ۷۶ و بازتاب آن در عرصه نشر، انتشار کتب و آثار مربوط به کرد و کردستان نیز که تا پیش از این دوره با محدودیت خاصی روبرو بود، دگرگون و متحول شد. این تحول و دگرگونی را هم در تعداد به مراتب بیشتر عناوین و مضامین آثار منتشر شده‌ای می‌توان دید که پیش از این به ندرت و با سختی فراوان اجازه نشر می‌یافتند و هم در دامنه گسترده‌تر مباحث و آرائی که در این کتب امکان طرح یافته‌اند. در این یادداشت که صرفاً به بررسی اجمالی اهم آثار منتشر شده در زمینه تاریخ و سیاست - و نه تمامی آنها - اختصاص دارد، سعی بر آن است که ضمن اشاره به سمت و سوی این تحرک جدید، پارهای از کاستی‌های امر نیز خاطر نشان گردد.

یکی از ویژگی‌های اصلی این پدیده ناتوانی آشکار حوزهای داخلی تحقیق و تتبع در ارایه آثار جدی در زمینه تحولات تاریخی و سیاسی کرد و کردستان است حتی به نحوی که یکی از مهمترین و تنها کتابی که به صورتی مستقل به مواضع ایران در قبال مسئله کرد می‌پردازد نیز یک اثر خارجی است: مسئله کرد و روابط ایران و ترکیه از رابرت آلسن (ترجمه ابراهیم یونسی، تهران: پانیز، ۱۳۸۰، ۱۹۴ص). در واقع بخش اصلی این عرصه به ترجمه آثار خارجی واگذار شده است. به همین دلیل در عرصه تحقیقات داخلی در باب ابعاد کلی موضوع جز به چند اثر چون *اوضاع سیاسی کردستان از سال ۱۲۵۸ تا ۱۳۲۲* - ه.ش اثر مجتبی زرزوی (تهران: فکر نو، ۱۳۷۸، ۴۲۰ص)

و یا تاریخ سیاسی و جغرافیایی مردم کرد از غلامرضا انصاف‌پور (تهران: ارمغان، ۱۳۷۹، ۲۴۴ص) و در حدی محدودتر تاریخ کردستان صدیق صفی‌زاده بوره‌کیمی (تهران: آتیه، ۱۳۷۸، ۹۲۵ص) به اثر جدی و قابل توجه دیگری نمی‌توان اشاره کرد.

در عوض در عرصه تحقیقات خارجی در این زمینه با طیف وسیعی از آثار ترجمه شده روبرو هستیم که بارهای از آنها در زمره بهترین تحقیقات موجود هستند مانند *کردان گوران* و مسئله کرد در ترکیه گ.ب. اکویف و ا. حصارف (ترجمه سروس ایزدی، تهران: هیرمند، ۱۳۷۶، ۱۴۸ص)، *قیام شیخ سعید پیران اثر رابرت اولسن* (تهران: نگاه، ۱۳۷۷، ۳۴۶ص)، *جامعه‌شناسی مردم کرد، مارتین وان بروین سن* (تهران: پانیز، ۱۳۷۸، ۵۰۳ص)، *تاریخ معاصر کرد دیوید مک داول* (تهران: پانیز، ۱۳۸۰، ۵۰۴ص) که هر سه به همت ابراهیم یونسی به فارسی ترجمه شده‌اند و *یا کردهای امپراتوری عثمانی* جلیل جلیلی (ترجمه صلاح‌الدین آشتی، تهران: پانیز، ۱۳۸۱، ۲۱۲ص)، در ادامه می‌توان از *زبده تاریخ کرد و کردستان* محمدامین زکی بیگ (ترجمه یدالله روشن اردلان، تهران: توس، ۱۳۸۰، ۲ جلد، ۵۹۶+۵۹۴ص) یاد کرد که هم تاریخ کردها است و هم به دلیل اهمیتش در مقام یکی از نمونه‌های نخست تاریخ نگاری ناسیونالیستی کرد، یک متن تاریخی، *مبارزات آزادی‌بخش مردم کرد و قیام ملامصطفی بارزانی* اثر مسعود بارزانی (ترجمه احمد محمدی، سنندج، ناشر مترجم، ۱۳۸۱، ۱۷۹ص) نیز اگر چه رنگ و روی حزبی دارد ولی داده‌های تاریخی جدیدی را نیز مطرح می‌کند.

در اشاره به سایر ترجمه‌های منتشر شده که در مقایسه با گروه اول از انسجام علمی کمتری برخوردارند نیز به آثاری چون *سادات نقشبندی و جنبش‌های ملی کرد در گذر تاریخ* سید عبدالرحمن حسینی نقشبندی (ترجمه محمد بانای، ارومیه: حسینی، ۱۳۸۱، ۶۶۷ص)، *فرمانروایی مکریان در کردستان* محمد جمیل روزیانی (ترجمه شهباز محسنی، ۱۳۸۱، ۴۴ص)، *تاریخ جنبش‌های کردستان* علاءالدین سجادی و *یا مبارزات سیاسی و روشنفکری کرد رمزی* قزاز می‌توان اشاره کرد که از هر کدام دو ترجمه علی‌حده در دست است و یا *قیام شیخ محمود برزنجی و مردم کرد علیه استعمار بریتانیا در کردستان* (ترجمه احمد محمدی، سنندج ناشر مترجم، ۱۳۸۰، ۳۹۸ص) *کردها و سرزمین‌شان* از سرهنگ شیخ عبدالوحید (ترجمه صلاح‌الدین عباسی تهران: احسان، ۱۳۷۸، ۱۴۶ص)

در زمینه انتشار اسناد و خاطرات نیز عرصه تقریباً به صورت کامل در ید اقتدار منابع خارجی است؛ گذشته از نمونه نادر و استثنایی حزب *دموکرات کردستان* از مجموعه کتب «چپ در ایران به روایت اسناد ساواک» مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات (تهران، ۱۳۷۸، ج ۱، ۴۹۱ص)، به کتاب‌هایی چون *کردستان و کرد در اسناد محرمانه بریتانیا و همدی* (۲۲۲ص) - و *قیام ۱۸۸۰ کردستان در اسناد محرمانه بریتانیا* از جمال میرزا عزیز (۹۶ص) می‌توان اشاره کرد که هر دو توسط بهزاد خوشحالی ترجمه و از سوی انتشارات نور علم همدان در سال‌های ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ منتشر شده‌اند. و یا *سفرنامه سفری به سوی مردان شجاع در کردستان* دانا آدامز اشمیدت (ترجمه محمد مجدی، سقز: محمدی، بی‌تا، ۲۸۴ص) در باب تحولات کردستان عراق در دهه ۱۹۶۰. در زمینه

خاطرات نیز چنان که آثار ذیل نشان می‌دهند، تفوق منابع خارجی کماکان ادامه دارد؛ مبارزه خلق کرد علیه استعمار انگلیس در خاطرات احمد هقی (ترجمه احمد مجمدی، ۱۳۷۵، ۷۵ ص) و یاجنیش ملی کرد در ترکیه احسان نوری پاشا (ترجمه محمد رئوف توکلی، تهران: انتشارات توکلی، ۱۳۸۰، ۴۲ ص).

در واقع اگر نبود طیف نسبتاً چشمگیری از تاریخ‌های محلی و متون تاریخی منتشر شده در باب تاریخ و جغرافیای کردستان در این سال‌ها و یکی دو خاطرات منتشر شده از فعالین سیاسی کرد ایرانی که در سطور بعد به تعدادی از آنها اشاره خواهد شد به جرات می‌شد ادعا کرد که کل عرصه به تحقیقات خارجی واگذار شده است؛ متن‌های تاریخی‌ای چون *زبده التواریخ سنندجی در تاریخ کردستان* (۱۰۳ ص) ملا محمد شریفه عشایر و *طوایف کرد* (۹۱ ص) علی اکبر وقایع نگار کردستانی، *جغرافیا و تاریخ کردستان* (حدیقه ناصریه و مرآت الظفر) (۳۷۵ ص) وقایع نگار کردستانی که هر سه به کوشش محمد رئوف توکلی و توسط انتشارات توکلی در تهران در فاصله سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۱ منتشر شده‌اند. کتاب‌هایی چون *وقایع آرارات احسان نوری، از کردستان عراق تا آن سوی رود ارس مرتضی زربخت، وحشت در سفر مصطفی تیمورزاده و ایل سنجایی و مجاهدت ملی ایران سردار مقتدر سنجایی* که در فاصله سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۸۰ توسط انتشارات شیرازه منتشر شده‌اند نیز در همین زمره‌اند.



در زمینه تاریخ‌های محلی نیز در درجه اول از مجموعه گرانقدر جغرافیای تاریخی و تاریخ مفصل کرمانشاه اثر محمدعلی سلطانی باید یاد کرد که چاپ سوم آن مشتمل بر ده کتاب در پنج مجلد در سال ۱۳۸۱ از سنوی نشر سها در تهران منتشر شده است و در ادامه نیز آثاری چون جغرافیای تاریخی ایوان غرب (ایوان کلهر) آیت‌الله محمدی (۱۳۷۶، ۵۰۴ ص)، کرد و پراکندگی او در گستره ایران زمین حیدر بهتویی (تهران: مؤلف، بی تا، ۴۶۴ ص) که بیشتر به تعدادی از طوایف پراکنده کرد در گیلان و قزوین و خاستگاه اصلی آنها در کرمانشاه توجه دارد؛ تذکره سادات و صلحاء، شرح احوال و شجره سادات کرام و مشایخ عظام اسلام در منطقه سقز کردستان عمر فاروقی (سقز: مؤلف، ۱۳۷۷، ۸۰ ص) که پیش از این نیز آثاری در باب زادگاهش منتشر کرده است؛ تاریخچه جواترود محمد حسین زاده (کرمانشاه، طاق‌بستان: ۱۳۷۷، ۱۵۰ ص)، و سقز در گذر زمان محسن صدیقی (برجا، برنا، ۱۳۷۷، ۶۲ ص).

خاطرات منتشر شده از فعالین سیاسی کرد ایرانی نیز ظاهراً به این دو نمونه محدود است: خاطرات دکتر هاشم شیرازی از فعالان سیاسی کردستان ۱۳۷۷-۱۳۹۸ (به کوشش هاشم سلیمی، تهران: توکلی، ۱۳۷۹، ۲۴۵ ص) که بیشتر ابعادی انسانی دارد تا صرفاً سیاسی و برگ سبز، غنی بلورین (تهران: رضا خیری مطلق، رسا، ۱۳۸۲).

آثار منتشر شده در زمینه تحولات جاری کردستان نیز وضع بهتری ندارد؛ مسئله کردستان در ترکیه و عراق اسماعیل بشیکچی (ترجمه محمد رئوف مرادی، تهران: حمید، ۱۳۷۸، ۱۸۴ ص)، اسلام و میهن دوستی، جامعه کردستان و طرح ترور من، عبدالله اوجالان (ترجمه محمد رئوف مرادی، تهران: آنا، ۱۳۷۹ ف ۲۱۶ ص)، زینوساید ملت کرد مارف گولی (ترجمه بهزاد خوشحالی، تهران: نور علم، ۱۳۷۹، ۷۴ ص) و بالاخره تعدادی از جدی‌ترین ترجمه‌های منتشر شده در این زمینه چون با این رسوایی چه بخشایشی؟ جاناتان رنسل (۴۴۰ ص) و گشتی در کردستان ترکیه شری لینر (۲۷۲ ص) که هر دو توسط ابراهیم یونسی ترجمه و در سال‌های ۱۳۷۹ و ۱۳۸۲ از سوی نشر بانیذ در تهران منتشر شدند و با فصلنامه سیاسی، فرهنگی اجتماعی راه (۴ شماره در فاصله سال‌های ۸۲-۱۳۸۰)، یک نشریه دانشجویی که خود را نشریه‌ای توصیف کرده بود... «با زمینه تحلیلی جهت طرح مسائل سیاسی، فرهنگی کردستان...» با مقاله‌های جدی در این زمینه که ظاهراً در حال انتشار باز ایستاده است.

بررسی‌های داخلی منتشر شده در این زمینه چنان که ملاحظه خواهد شد در مقایسه با مجموعه فوق‌الذکر کم و کمرنگ هستند؛ مسئله کرد در خاورمیانه و عبدالله اوجالان عبدالله ابریشمی (تهران: توکل، ۱۳۷۸، ۱۵۷ ص)؛ بحران آفرینی ابرقدرت‌ها در کردستان عراق صالح ملاعمر عیسی (تهران: توکل، ۱۳۸۰، ۲۵۵ ص) که در اصل یک پایان نامه تحصیلی است و درد دل گونه مصیبت کرد بودن عبدالله کیخسروی (تهران: خط سوم، ۱۳۸۱، ۱۷۴ ص).

به عبارت دیگر همان گونه که در آغاز این یادداشت نیز خاطرنشان شده است کم و کیف آثار منتشر شده در زمینه تحولات تاریخی و سیاسی کردستان در خلال گشایش نسبی دوره اخیر بیشتر بیانگر یک ضعف و ناتوانی جدی حوزه‌های داخلی تحقیق و پژوهش در این عرصه است و واگذاری بخش چشمگیری از این عرصه به آثار خارجی. اگر چه تعدادی از این آثار را نوشته‌هایی علمی و تحقیقی تشکیل می‌دهند که در نهایت به انباشت علم و دانش بیشتری در این زمینه منجر می‌شوند ولی بخش اعظم آنها چنین نیستند و حال اگر نگوییم که در تقابل آشکار با ایران و چارچوب ایرانی بحث کرد قرار دارند لاقلاً بی‌اعتنا از کنار آن گذشته‌اند.

جز مرکز پژوهش‌های کردستان شناسی دانشگاه کردستان سنندج که اخیراً به انتشار بررسی‌های سودمندی در این زمینه آغاز کرده است مانند کردی ایلامی، بررسی گویش بدره غلامحسین کریمی دوستان (۱۳۸۰، ۲۹۲ ص)، مسئله کرد پرویز امینی (۱۳۸۰، ۱۰۶ ص)، ایلات و عشایر کردستان عبدالحمید حسرت سجادی (۱۳۸۱، ۵۹۷ ص)، سیمای نیجار و گرویش و مشاهیر آن، محمدعلی کوشا (۱۳۷۸، ۸۴۸ ص) و سنندج دارالایله کردستان ایران از محمد کامبیز قصری (۱۳۸۱، ۱۲۱ ص)، تا جایی که اطلاع در دست است هیچ یک از دیگر دانشگاه‌های کشور و مجموعه انبوه نهادها و مؤسسات تحقیقاتی دولتی که حتی آفریقا شناسی را نیز در زمره وظایف خود می‌دانند، به موضوع کرد و کردستان عنایتی ندارند و این بحث به حال خود رها شده است.



ایران - تهران - صندوق پستی: ۱۴۸۸-۱۳۱۴۵

## فرم اشتراک

فصلنامه فرهنگی و اجتماعی گفتگو مجله‌ای است که از طریق مقالات، نقد و تفسیر اخبار به بررسی و ارزیابی مسائل اجتماعی و فرهنگی ایران و جهان می‌پردازد. تک‌فروشی و حق اشتراک مهم‌ترین منابع تامین مخارج این نوع نشریات هستند. در صورتی که روش گفت و گو را می‌پسندید و ماندگاری آن را برای فرهنگ و جامعه مفید می‌دانید ما را یاری کنید.

### شرایط اشتراک:

بهای اشتراک سالانه (۴ جلد) در داخل کشور (با احتساب هزینه پست) دو هزار و هشتصد تومان است. برای مؤسسات و کتابخانه‌ها پنج هزار و ششصد تومان و برای محصلین و دانشجویان دو هزار تومان.

مقاضیان می‌توانند وجه اشتراک را نقداً به نماینده مجله بپردازند و رسید دریافت کنند. یا وجه اشتراک را به حساب جاری شماره ۵۶۷۸/۵ بانک ملت شعبه بلوار کشاورز به نام مراد نقی واریز کنند و اصل برگه را با ذکر نشانی دقیق (با قید کدپستی) به نشانی صندوق پستی مجله ارسال کنند.

نام و نام خانوادگی: .....

نشانی: .....

.....

ایران - تهران - صندوق پستی: ۱۴۸۸-۱۳۱۴۵

## فرم اشتراک دو سالانه

فصلنامه فرهنگی و اجتماعی گفتگو مجله‌ای است که از طریق مقالات، نقد و تفسیر اخبار به بررسی و ارزیابی مسائل اجتماعی و فرهنگی ایران و جهان می‌پردازد. تک‌فروشی و حق اشتراک مهم‌ترین منابع تأمین مخارج این نوع نشریات هستند. در صورتی که روش گفت و گو را می‌پسندید و ماندگاری آن را برای فرهنگ و جامعه مفید می‌دانید ما را یاری کنید.

### شرایط اشتراک:

بهای اشتراک دو سالانه (۸ جلد) در داخل کشور (با احتساب هزینه پست) پنج هزار و شصت تومان است. برای موسسات و کتابخانه‌ها یازده هزار و دویست تومان و برای محصلین و دانشجویان پنج هزار تومان.

متقاضیان می‌توانند وجه اشتراک را نقداً به نماینده مجله بپردازند و رسید دریافت کنند. یا وجه اشتراک را به حساب جاری شماره ۵۶۷۸/۵ بانک ملت شعبه بلوار کشاورز به نام مراد تقوی واریز کنند و اصل برگه را با ذکر نشانی دقیق (با فید کدپستی) به نشانی صندوق پستی مجله ارسال کنند.

نام و نام خانوادگی:

نشانی:

- از تازه‌ترین کتابهای انتشار یافته در داخل و خارج کشور یا خبر شوید!
  - نقدهای صاحب‌نظران را بر کتابهای جدید بخوانید! ● با اهل قلم آشنا شوید!
  - از مسائل نشر ایران اطلاع یابید! ● بهترین کتابها را برای مطالعه خود و نزدیکانتان انتخاب کنید! ● دهها مطلب جالب و خواندنی دیگر بیابید!
- و  
 با پیوستن به جمع مشترکان مجله جهان‌کتاب، از تخفیفهای ویژه  
 بهترین ناشران کشور بهره‌مند شوید!

همه چیز در باره کتاب در

# جهان‌کتاب



تهران. صندوق پستی ۷۷۶۵-۱۵۸۷۵ تلفن: ۱۸-۸۷۳۴۵۱۷



پولیسٹریک گیسٹ ہاؤس

پولیسٹریک گیسٹ ہاؤس

وقت

پولیسٹریک گیسٹ ہاؤس

پولیسٹریک گیسٹ ہاؤس

پولیسٹریک گیسٹ ہاؤس

پولیسٹریک گیسٹ ہاؤس

پولیسٹریک گیسٹ ہاؤس

